

PHILIPPE LÉGER

FŐTANÁCSNOK INDÍTVÁNYA

Az ismertetés napja: 2005. október 11.¹

1. Ellentétes-e a közösségi joggal az, amikor egyrészt az állam felelősségét kizárják a közösségi jognak a végső fokon ítélező nemzeti bíróság által elkövetett megsértésével magánszemélynek okozott kárért, ha a közösségi jog megsértése az eljáró bíróság által végzett jogszabály-értelmezésből vagy a tényállási elemek és bizonyítékok általa végzett értékeléséből ered, és amikor – ezen elven túlmenően – az állam felelősségét a bíró szándékos vagy súlyosan kötelességszegő károkozására korlátozzák?

2. Lényegében ezt a kérdést tette fel a Tribunale di Genova (Olaszország) (jelenleg felszámolás alatt álló) tengeri szállítási vállalkozás és az olasz állam közötti, az általa egy versenytársnak nyújtott állami támogatás tárgyában fennálló jogvita keretében.

3. Ez a kérdés a Bíróság részéről felveti a Köbler-ügyben 2003. szeptember 30-án hozott ítéletében foglalt azon elv pontosítását, amely egy tagállam felelősségére a

közösségi jognak a legfelsőbb szinten eljáró bíróságnak felrható megsértésével magánszemélynek okozott kárra vonatkozik².

I – Jogszabályi háttér

A – A közösségi szabályozás

4. Az alapeljárás időpontjában irányadó közösségi szabályozás az EK-Szerződés állami támogatásokra és az erőfölénnyel való visszaélésre vonatkozó rendelkezései.

5. Az állami támogatások általános tilalom alá esnek. A Szerződés 92. cikkének (1) bekezdése (jelenleg EK 87. cikk (1) bekezdése) ugyanis kimondja, hogy „ha a jelen Szerződés másként nem rendelkezik, összeegyeztethetetlenek a közös piaccal azok a bármilyen formájú állami vagy állami forrásból biztosított támogatások, amelyek

1 – Eredeti nyelv: francia.

2 – C-224/01. sz. ügy (EBHT I-10239. o.).

bizonyos vállalatoknak vagy egyes áruk termeléséhez nyújtott kedvezményekkel a versenyt torzítják, vagy annak eltorzításával fenyegetnek, feltéve, hogy a tagállamok közötti kereskedelmet befolyásolják.”

6. Ezen általános tilalom alól a Szerződés több eltérést is lehetővé tesz. De ezek közül csak néhány vonatkozik az alapeljárásra.

7. Először is az EK-Szerződés 92. cikke (3) bekezdésének a) és c) pontja szerinti területek fejlődésére nyújtott támogatások³. Ezek a közös piaccal összeegyeztethetőnek tekinthetők.

8. Az EK-Szerződés 77. cikke (jelenleg EK 73. cikk) a közlekedési ágazatban egy másik különleges eltérést is lehetővé tesz olyan támogatások esetében, amelyek a közlekedés koordinálásának szükségleteit elégítik ki, vagy amelyek a közszolgáltatást jellegében benne rejlő bizonyos kötelezettségek ellentételezését alkotják. Az ilyen támogatások összeegyeztethetők a Szerződéssel.

3 – Pontosabban az EK-Szerződés 92. cikke (3) bekezdésének a) pontja szerint „a szokatlanul alacsony életszínvonalú vagy súlyos foglalkoztatási gondokkal küzdő területek gazdasági fejlődésének előmozdítására nyújtott támogatások”, valamint e Szerződés 92. cikke (3) bekezdésének c) pontja szerint „a bizonyos gazdasági ágazatok vagy gazdasági területek fejlődésének megkönnyítésére nyújtott támogatások, amennyiben a közös érdekekkel ellentétes mértékben nem módosítják a kereskedelmi feltételeket”.

9. Az EK-Szerződés 90. cikkének (2) bekezdése (jelenleg az EK 86. cikk (2) bekezdése) egy kiegészítő eltérést tartalmaz az általános gazdasági érdekek szolgálatát ellátó vállalatokra. Ezek ugyanis „alá vannak vetve a jelen Szerződés szabályainak, különösen a versenyszabályoknak, azzal a korlátozással, hogy ezeknek a szabályoknak az alkalmazása a rájuk ruházott különleges feladatok teljesítését jogilag vagy ténylegesen nem akadályozza”. Ez az eltérés azonban csak akkor megengedett, ha „a kereskedelem fejlődése nem befolyásolható olyan mértékben, amely a Közösség érdekeivel ellentétes”.

10. A nemzeti bíróságok kivételével, főszabályként egyedül az Európai Közösségek Bizottsága jogosult a támogatások összeegyeztethetőségének vizsgálatára⁴. A Bizottság által ennek érdekében gyakorolt felügyelet különböző lehet aszerint, hogy már fennálló vagy tervezett támogatásról van-e szó. Míg a fennálló támogatások a támogatásnyújtást követően folyamatos felügyelet igényelnek, hogy továbbra is összeegyeztethetőnek minősülnek-e a közös piaccal, addig a tervezett támogatásokat bevezetésük előtt előzetesen kell megvizsgálni, amikor még csak terv formájában léteznek.

4 – Nem vettük figyelembe az Európai Közösséget létrehozó szerződés 92. és 93. cikkének a horizontális állami támogatások bizonyos fajtáira történő alkalmazásáról szóló, 1998. május 7-i 994/98/EK tanácsi rendeletből (HL L 142, 1. o.; magyar nyelvű különkiadás 8. fejezet, 1. kötet, 312. o.) eredő, a Bizottság és a nemzeti bíróságok kölcsönös szerepének fejlődését, mivel e rendelet az alapeljárás tényállásának keletkezését követően lépett hatályba.

11. A Bizottság előzetes felügyeletének gyakorlása érdekében az EK-Szerződés 93. cikkének (3) bekezdése (jelenleg EK 88. cikk (3) bekezdése) kötelezi a tagállamokat, hogy a tervezett támogatásokról a Bizottságot értesítsék. E cikk értelmében, a tagállamok ezen értesítési kötelezettségen túlmenően, a tervezett támogatási intézkedést nem hajthatják végre, amíg a Bizottság nem hozza meg végső határozatát a támogatás összeegyeztethetőségéről. E két kötelezettség együttesen teljesítendő feltétel. Így jogellenes a tervezett támogatás nyújtása, ha arról előzetesen a Bizottságot nem értesítették, vagy ha arról a Bizottságot szabályosan értesítették, de még azelőtt nyújtották, hogy az az előírt határidőben nyilatkozhatott volna annak összeegyeztethetőségéről⁵.

12. Az EK-Szerződés 93. cikke (3) bekezdésének rendelkezései közvetlen hatállyal bírnak, mivel azok magánszemélyek részére olyan jogot keletkeztetnek, amelyet a nemzeti bíróságok kötelesek megvédeni⁶.

13. Az erőfölénnyel való visszaélés általános és következetes tilalom alá esik. Az EK-Szerződés 86. cikkének (1) bekezdése (jelenleg EK 82. cikk (1) bekezdése) ugyanis úgy rendelkezik, hogy „a közös piaccal egyeztetetetlen és tilos a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés a közös piac területén vagy annak egy jelentős részén akár egy, akár több vállalat által, amennyiben ez alkalmas a tagállamok közötti kereskedelem befolyásolására.” Ezek a rendelkezések szintén közvetlen hatállyal rendelkeznek⁷.

14. A Szerződés állami támogatásokra és a gazdasági erőfölénnyel való visszaélésre vonatkozó szabályai a közlekedési ágazatra, így a tengeri szállításra is alkalmazandóak⁸.

B – A nemzeti szabályozás

5 – Az EK-Szerződés állami támogatásokra vonatkozó eljárási szabályainak ezen összefoglalását nem kérdőjelezi meg az EK-Szerződés 93. cikkének alkalmazására vonatkozó részletes szabályok megállapításáról szóló, 1999. március 22-i 659/1999/EK tanácsi rendelet (HL L 83., 1. o.; magyar nyelvű különkiadás 8. fejezet, 1. kötet, 339. o.), mivel az az alapeljárás tényállása keletkezését követően lépett hatályba, és mivel az tulajdonképpen a Bíróság e tárgyban keletkezett ítélezési gyakorlatát foglalja össze.

6 – Lásd különösen a Bíróság 6/64. sz. Costa-ügyben 1964. július 15-én hozott ítéletét (EBHT 1141. o.), a 7/72. sz. Capolongo-ügyben 1973. június 19-én hozott ítéletének (EBHT 611. o.) 6. pontját, a 120/73. sz. Lorenz-ügyben 1973. december 11-én hozott ítéletének (EBHT 1471. o.) 8. pontját; a C-354/90. sz., Fédération nationale du commerce extérieur des produits alimentaires et Syndicat national des négociants et transformateurs de saumon ügyben (a továbbiakban: Saumon-ügy) 1991. november 21-én hozott ítéletének (EBHT I-5505 o.) 11. pontját, valamint a C-39/94. sz. SFEI és társai ügyben 1996. július 11-én hozott ítéletének (EBHT I-3547. o.) 39. pontját.

15. Olaszországban a bírósági jogkörben végzett tevékenység miatti állami felelősséget a bírósági jogkörben okozott kár megtéríté-

7 – Lásd különösen a 66/86. sz., Ahmed Saeed Flugreisen és Silver Line Reisebüro ügyben 1989. április 11-én hozott ítélet (EBHT 803. o.) 32. pontját.

8 – Az állami támogatásokkal kapcsolatos szabályok tekintetében lásd különösen a 156/77. sz., Bizottság kontra Belgium ügyben 1978. október 12-én hozott ítélet (EBHT 1881. o.) 10. és 11. pontját. A gazdasági erőfölénnyel való visszaélésről szóló EK 86. cikk tekintetében lásd különösen a 209/84-213/84. sz., Asjes és társai ügyben 1986. április 30-án hozott ítélet (EBHT 1425. o.) 39., 42. és 45. pontját.

séről és a bírák polgári jogi felelősségéről szóló, 1988. április 13-i 117. sz. törvény (legge n° 117, del 13 aprile 1988, [sul] risarcimento dei danni cagionati nell'esercizio funzioni giudiziarie e responsabilità civile dei magistrati) szabályozza⁹.

16. A jogalkotók a vitás nemzeti szabályozást egy 1987 novemberében megtartott népszavazást követően fogadták el, amelynek eredményeképpen a korábban e tárgyban már létező törvényi szabályozást is hatályon kívül helyezték¹⁰.

17. A vitás nemzeti szabályozás 2. §-ának (1) bekezdésében foglalt elv szerint „bárki, akit bíró¹¹ jogköreinek gyakorlása során előforduló, szándékos vagy súlyosan kötelességszegő magatartása, cselekménye vagy intézkedése, illetőleg az igazságszolgáltatás megtagadása miatt indokolatlan kár ért, keresetet indíthat az állam ellen az elszervedett vagyoni kár, valamint a személyes szabadság elvonásából eredő nem vagyoni kár megtérítése iránt”.

9 – GURI n° 88, 1988. április 15., 3. o. (a továbbiakban: a vitás nemzeti szabályozás).

10 – E rendelkezések a polgári eljárásról szóló törvénykönyv 55., 56. és 74. §-aiban szerepeltek. Ennek megfelelően a bírósági tevékenység miatt az állam felelősége kizárólag szándékosság, csalás vagy hivatali visszaélés esetén állt fenn.

11 – A vitás nemzeti szabályozás 1. §-a szerint ezalatt valamennyi általános, közigazgatási, pénzügyi, katonai és különleges bíróság tagját érteni kell, aki a tevékenységét függetlenül látja el, továbbá a bírói jogkör gyakorlásában közreműködő más személyeket.

18. Ettől az elvtől eltérően, e § (2) bekezdése úgy rendelkezik, hogy „a bírói jogkör gyakorlása során végzett jogszabály-értelmezés, valamint a tényállás és a bizonyítékok bírói értékelése nem alapoznak meg kártérítési felelősséget”. Úgy tűnik, hogy az állam felelősségének ilyen módon való kizárása az alkotmányos alapelvek egyikének tekintendő bírói függetlenség megóvása érdekében történt¹².

19. A vitás nemzeti szabályozás 2. §-ának (1) bekezdése szerinti „súlyos kötelességszegés” több esetben is fennállhat, amelyet e § (3) bekezdése sorol fel. Így „súlyos kötelességszegés”:

- a) a ki nem menthető gondatlanságból eredő súlyos törvénysértés;
- b) olyan tény ki nem menthető gondatlanságból eredő kijelentése, amelynek fennállását az ügy iratai vitathatatlanul cáfolják;
- c) olyan tény ki nem menthető gondatlanságból eredő tagadása, amelynek fennállását az ügy iratai vitathatatlanul cáfolják;

12 – Lásd a Corte costituzionale (olasz alkotmánybíróság) 1989. június 19-i 18. számú határozatának 10. pontját (Giustizia civile, 1989. I. 769. o.).

- d) a személyes szabadságot érintő intézkedésnek a törvényben előírt eseteken kívüli vagy indokolás nélküli meghozatala.”
- valóan alaptalan. Az elfogadhatatlanságról szóló határozat ellen fellebbezésnek van helye, és a megsemmisítését is lehet kérni¹⁴.

20. A szintén a 2. § (1) bekezdésében szereplő „igazságszolgáltatás megtagadása” fogalmát illetően a 3. § (1) bekezdése úgy rendelkezik, hogy az „a bírónak a hatáskörébe tartozó cselekmény elvégzése során elkövetett elutasító magatartása, mulasztása vagy késedelme, amennyiben a kérdéses cselekmény elvégzésére előírt törvényes határidő lejártá után a fél a cselekmény megtétele iránti kérelmet terjesztett elő, és – elfogadható indok nélkül – az említett kérelemnek a bíróság hivatalához történt benyújtását követő harminc napon belül semmilyen intézkedés nem történt [...]”.

21. A bírósági jogkörben végzett tevékenység miatti állami felelősség megállapítása iránti kereset az olasz minisztertanács elnöke ellen kell megindítani¹³. Egy ilyen kereset keretében előterjesztett kártérítési kérelmet az illetékes bíróság az elfogadhatóság szempontjából előzetesen megvizsgálja. A vitás nemzeti szabályozás 5. §-ának (3) bekezdése szerint egy ilyen kérelmet elfogadhatatlannak kell nyilvánítani, ha arra vonatkozólag nem teljesülnek az említett szabályozás 2., 3. és 4. §-aiban előírt feltételek vagy ha az nyilván-

II – A tényállás és az alapeljárás

22. 1981-ben a Traghetti del Mediterraneo (a továbbiakban: TDM) tengeri szállítási vállalkozás, amely ekkor csődeljárás alatt volt, keresetet indított a versenytárs Tirrenia di Navigazione (a továbbiakban: Tirrenia) ellen a Tribunale di Napoli előtt, az 1976–1980 között a Tirrenia által a szárazföldi Olaszország és Szardínia, illetve Szicília szigete közötti menetrendszerinti összeköttetés során érvényesített, közpénzből kapott támogatásának köszönhető (önköltségi ár alatti) alacsonyjegyár-politika miatt elszenvedett kárának megtérítése iránt.

23. A TDM keresete alátámasztására előadta, hogy a vitás tevékenység az olasz polgári törvénykönyv 2598. §-ának (3) bekezdése szerinti tisztességtelen versenynek, valamint az EK-Szerződés 86. cikkének (1) bekezdésében (jelenleg EK 82. cikk (1) bekezdése) tiltott gazdasági erőfölénnyel való visszaélésnek minősült. A felperes hivatkozott továbbá az EK-Szerződés 85. cikkének (jelenleg EK 81. cikk), valamint 90. és 92. cikkének megsértésére is.

13 – Lásd a vitás nemzeti szabályozás 4. §-ának (1) bekezdését.

14 – Lásd a vitás nemzeti szabályozás 5. §-ának (4) bekezdését.

24. Ezt a kártérítési kérelmet a Tribunale di Napoli 1993. április 22-i határozatával elutasította. Ezt a határozatot, amely ellen a felperes fellebbezést nyújtott be, a Corte d'appello di Napoli (Olaszország) 1997. január 7-i ítéletével többek között azzal az indokkal hagyta helyben, hogy a vitás támogatás területfejlesztési célt szolgált, egyébként pedig nem sértették az alperes által biztosított eltérő és azokkal versenyben lévő, tengeri összeköttetés fenntartására irányuló tevékenységek gyakorlását, mivel e támogatás nyújtása nem ellentétes az EK-Szerződéssel.

25. Ebből következően e fellebbviteli bíróság – a TDM kérelmétől eltérően – nem tartotta indokoltnak, hogy a Szerződés állami támogatásokra vonatkozó szabályainak értelmezésével kapcsolatban a Bíróság előzetes döntéshozatali eljárását kezdeményezze, annak tisztázása érdekében, hogy a vitás támogatás e szabályokkal ellentétes-e.

26. Mivel a TDM ezután felszámolási eljárás alá került, a felszámolási eljárás alatti társaság (amelyet a továbbiakban szintén TDM-ként jelölünk) vagyonfelügyelője ezen ítélet ellen fellebbezést nyújtott be. E fellebbezésében a felperes ismételtén kérte az előzetes döntéshozatalra utalást.

27. A Corte suprema di cassazione az 1999. október 8-i ítéletével – előzetes döntéshozatalra utalás nélkül – ezt a fellebbezést elutasította. Annak ellenére, hogy a Bíróságtól a kérdést előterjesztő bíróság nem kérte, hogy az ő határozat tartalmának vizsgálatát

avégett, hogy adjon felvilágosítást vitatott felelősség megállapítása iránti kereset meg-alapozottságának értékeléséről való felvilágosítás végett, amely ezen utóbbi bíróság kizárólagos hatáskörébe tartozik, mégis hasznosnak ítéljük a kérdéses határozat vizsgálatát annyiban, amennyiben az az alap-eljárás központi elemét jelenti.

28. Az EK-Szerződés állami támogatásokra vonatkozó szabályainak állítólagos megsértését illetően a Corte suprema di cassazione úgy ítélte meg, hogy e Szerződés 90. és 92. cikkei bizonyos feltételek fennállása esetén kivételt engednek az állami támogatás általános tilalma alól, a hátrányos helyzetű régiók gazdasági fejlődésének támogatása, illetőleg azon áruk és szolgáltatások iránti kereslet kielégítése végett, amelynek kielégítését a szabad verseny nem teszi lehetővé.

29. E tekintetben e bíróság kiemelte, hogy a vitás támogatás biztosításának időszakában a szárazföldi Olaszország és főbb szigetei közötti tömegközlekedés – költségessége miatt – csak tengeri úton volt biztosítható, így e tevékenységet hatósági díjszabást alkalmazó koncessziós társaságra bízásával való-sították meg. E bíróság szerint a koncesszió létéből fakadó versenytorzítás azonban nem jelenti azt, hogy a vitás támogatás az EK-Szerződéssel összeegyeztethetetlen lenne, és a TDM nem tudta bizonyítani, hogy a Tirrenia az állam által nyújtott támogatást a támogatás valóságos céljától eltérő tevékenységhez kötődő előnyök szerzésére használta volna fel.

30. Ami az EK-Szerződés 85. és 86. cikkeinek állítólagos megsértésére alapított jogalapot illeti, azt a Corte suprema di cassazione alaptalannak ítélte azzal az indokkal, hogy a tengeri kabotázs tevékenységet a vitás tényállás időszakában még nem liberalizálták, továbbá hogy e tevékenység természetének és gyakorlása területének korlátozottsága nem teszi lehetővé az EK-Szerződés 86. cikke szerint érintett piac világos azonosítását.

31. A TDM előzetes döntéshozatal iránti megkeresés előterjesztésére vonatkozó kérelmet illetően e legfelsőbb szinten eljáró bíróság szintén azt állapította meg, hogy szükségtelen egy ilyen kérelmet előterjeszteni annyiban, amennyiben a Corte d'appello di Napoli fellebbezéssel megtámadott ítéletben szereplő megoldás összhangban van a Bíróság ítélkezési gyakorlatával, különösen a közlekedési tárgyú, a Parlament kontra Tanács ügyben 1985. május 22-én hozott ítéletével¹⁵.

32. A Corte suprema di cassazione ezen ítéletének kihirdetését követően a TDM keresetet indított az Olasz Köztársaság ellen (az olasz minisztertanács elnökét perelve) a Tribunale di Genova előtt azon kár megtérítésére való kötelezése iránt, amelyet az ítélet miatt elszenvedett.

33. E keresete alátámasztására előadja, hogy a kérdéses ítélet az EK-Szerződés versennyel és állami támogatással kapcsolatos szabályainak pontatlan értelmezésén, valamint a

Bíróság e tárgyban kialakult töretlen ítélkezési gyakorlata létezésének hibás előfeltevésén alapul. Ebből az következik, hogy a Corte suprema di cassazione ezen ítéletével megsértette mind a közösségi anyagi jogot, mind a legfelsőbb szinten eljáró bíróságot az EK-Szerződés 177. cikkének harmadik bekezdése (jelenleg EK 234. cikk harmadik bekezdése) alapján terhelő, előzetes döntéshozatalra utalási kötelezettséget.

34. E tekintetben a TDM fenntartja, hogy ha megtörtént volna az előzetes döntéshozatalra utalás, akkor a Bíróság valószínűsíthetően értelmezte volna a Szerződés vonatkozó szabályait, amely alapján a Corte suprema di cassazione számára kedvező ítéletet hozott volna. A TDM bizonyítékként különösen a Tirreniának az alapeljárás vitás időszakát követően nyújtott támogatás ellenőrzésére hivatkozik (amelyet a Bizottság a kérdéses ítéletnek helyet adó eljárás alatt folytatott le), a Bizottság e határozatában kiemelte a tengeri kabotázs tevékenység közösségi dimenzióját, valamint e támogatásoknak az EK-Szerződés állami támogatásra vonatkozó szabályaival való összeegyeztethetőségének értékelése során felmerülő nehézségeket¹⁶. A TDM szerint a Bizottság e határozatában

16 – Az Olaszország által a Tirrenia di Navigazione társaságnak folyósított állami támogatásról szóló, 2001. június 21-i 2001/851/EK bizottsági határozatról (HL L 318, 9. o.) van szó. Pontosítjuk azonban, hogy a Bizottság e határozatában azon az alapon nyilvánította a közös piaccal összeegyeztethetőnek az e társaságnak 1990. január 1. és 2000. december 31. között folyósított támogatást, hogy az a közszolgálati kötelezettségek ellentételezését szolgálja, és bizonyos feltételek betartásával jóváhagyta a 2001. január 1. és 2004. december 31. között folyósítandó támogatásokat is. E tervezett támogatások – az EK 87. cikk (2) és (3) bekezdésében szereplő eltérés kivételével – az EK 86. cikk (2) bekezdése szerinti eltérés hatálya alá tartoznak.

szereplő, a vitás támogatás összegegyeztetettségére vonatkozó értékelési szempontjai alapjaiban kérdőjelezik meg a Corte suprema di cassazione szóban forgó ítéletének indokolását.

35. Az olasz minisztertanács elnöke különösen azzal az indokkal vitatja a TDM kártérítési kérelmét, hogy a vitás szabályozás 2. §-ának (2) bekezdése szerint a kérdéses bírósági jogkör gyakorlása során végzett jogszabály-értelmezés nem alapozhatja meg az állam felelősségét.

36. Erre az évrre válaszolva a TDM ügy ítéli meg, hogy e szabályozás rendkívüli mértékben megnehezíti, sőt lehetetlenné teszi a bírósági tevékenységből eredő, magánszemélyeknek okozott károk állammal történő megtéríttetését. Ez a helyzet ellentétes azokkal az elvekkel, amelyeket a Bíróság Frankovich és társa ügyben 1991. november 19-én¹⁷ és a Brasserie du pêcheur et Factortame ügyben 1996. március 5-én hozott ítéleteiben munkált ki¹⁸.

III – Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés

37. Mivel a felek érvei alapján is kétségei támadtak a közösségi jognak a megsértése

miatti állami felelősségre kimunkált elveknek a bírósági tevékenységre való kiterjesztése lehetőségét illetően, a Tribunale di Genova felfüggesztette az eljárást, és az alábbi kérdéseket terjesztette a Bíróság elé előzetes döntéshozatalra:

- „1) Megalapozzák-e a [tag]államnak magánszemélyekkel szemben álló fennálló szerződésen kívüli felelősségét bírójának a közösségi jog alkalmazása során elkövetett tévedései vagy részéről a közösségi jog alkalmazásának elmulasztása, különösen pedig az, ha a legfelsőbb szinten eljáró bíróság mulasztja el a Szerződés 234. cikk harmadik bekezdése alapján fennálló előzetes döntéshozatal iránti kérelem előterjesztésére vonatkozó kötelességének teljesítését?

- 2) Abban az esetben, ha úgy kell tekinteni, hogy a tagállam felel a bírái által a közösségi jog alkalmazása során elkövetett tévedéseiért, különösen pedig a Szerződés 234. cikk harmadik bekezdése szerinti legfelsőbb szinten eljáró bíróság által az előzetes döntéshozatal iránti kérelemnek a Bíróság elé terjesztése elmulasztása miatt, akadályozza-e e felelősség érvényesítését a bírói tévedések miatti állami felelősség tárgyában érvényben lévő nemzeti szabályozás –

¹⁷ – C-6/90. sz. ügy (EBHT I-535. o.).

¹⁸ – C-46/93. és a C-48/93. sz. ügy (EBHT I-1029. o.).

és éppen ezáltal összeegyeztethetetlen-e a közösségi jog elveivel – ha:

- kizárja a bírói jogkörben végzett jogszabály-értelmezéssel, valamint a tényállás és a bizonyítékok bírói értékelésével kapcsolatos felelősséget,
- az állam felelősségét a bíró szándékos vagy súlyosan kötelességszegő károkozására korlátozza?”

38. A fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítélet kihirdetését (amelyre az előzetes döntéshozatalra utaló határozat meghozatala után került sor) követően, melyet a Bíróság megküldött a Tribunale di Genova részére, ez utóbbi az alapeljárás feleinek meghallgatását követően úgy határozott, hogy mivel ezen ítélet az általa feltett két kérdés közül az elsőre kimerítő választ ad, azt visszavonja, és így csak a második előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdését tartja fenn, amely annak tisztázására irányul, hogy „akadályozza-e e felelősség érvényesítését a bírói tévedések miatti állami felelősség tárgyában érvényben lévő nemzeti szabályozás – és éppen ezáltal összeegyeztethetetlen-e a közösségi jog elveivel –, ha kizárja a bírói jogkörben végzett jogszabály-értelmezéssel, valamint a tényállás és a bizonyítékok bírói értékelésével kapcsolatos felelősséget, illetve az állam felelősségét a bíró szándékos vagy súlyosan kötelességszegő károkozására korlátozza?”

IV – Az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés tárgya és tartalma

39. A fennmaradó előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés megfogalmazása tágan értelmezhető, mivel az valamennyi, a végső fokon ítélkező és a rendes bíróságok által bírói jogkörben végzett tevékenységre vonatkozik. Márpedig azt kell megállapítani, hogy az alapeljárás tárgyát kizárólag az államnak egy legfelsőbb szinten eljáró bíróság jogorvoslattal meg nem támadható határozata miatti felelőssége megállapítására irányuló kereset képezi, és nem egy rendes bíróságé, aki ezt megelőzően e tekintetben ugyanezen ügyben már döntött¹⁹. Ezért az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdést úgy kell megfogalmazni, hogy a Bíróság arra adjon választ, amely a kérdést előterjesztő bíróság döntéséhez kizárólag szükséges.

40. Ezen túlmenően az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés tartalmának további pontosítása érdekében a vitás nemzeti szabályozás tárgyát is értelmezni szükséges, amelynek közösségi joggal való állítólagos összeegyeztethetlensége képezi az alapját az előzetes döntéshozatalra utalásnak.

19 – Egyébként, mint ahogy azt a fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítéletre vonatkozó indítványunkban (38. pont) is hangsúlyoztuk, hogy ha egy legfelsőbb szintű bíróság határozata ellen a belső jog szerint jogorvoslattal nem lehet élni, akkor véső soron – *in ultima ratio* – kizárólag az állam felelősségének megállapítására irányuló kereset az egyedüli lehetőség a jogsértés orvoslására és a magánszemélyeknek a közösségi jogrendszerből eredő jogainak tényleges megfelelő szintű bírósági védelmének biztosítására, amely kitétel nem vonatkozik a rendes bíróságok határozataira, mivel azok ellen a belső jog szerint lehet jogorvoslattal élni.

41. A Tribunale di Genova szerint, ha a jelen ügyben e szabályozás az irányadó, akkor természetszerűleg a TDM kérelmét (mint ahogy azt az alperes fenntartja) elfogadhatatlannak kell tekinteni, mivel e kérelem a bíróság állítólagos téves jogszabály-értelmezésén alapul, pontosabban, hogy mind az előzetes döntéshozatalra irányuló kérelem, mind a közösségi jog alkalmazásának hiánya egy ilyen értelmezési tevékenység eredményei²⁰.

42. Ez az állítás azon az alapfeltételen nyugszik, hogy a vitás nemzeti szabályozás szerint a bíró jogszabály-értelmezési tevékenysége, „amely természetes velejárója a bírói jogkörének és önmagában megengedett”, ily módon természetszerűleg kizárja az állam felelősségét²¹.

43. Az olasz kormány a meghallgatáson fenntartotta a vitás nemzeti szabályozásnak a kérdést előterjesztő bíróságtól nyilvánvalóan eltérő értelmezését. Szerinte az e szabályozás 2. §-ának (2) bekezdésére, amely kizárja az állam kártérítési felelősségének megállapítását, ha az jogszabály-értelmezésen alapul, nem lehet hivatkozni abban az esetben, amikor ez az értelmezési tevékenység ugyanezen § (3) bekezdésének a) pontja szerinti nem menthető gondatlanságból

eredő súlyos törvénysértést eredményez. Ezen utóbbi rendelkezések ugyanis eltérést jelentenek a 2. § (2) bekezdésében szereplő felelősség kizárására vonatkozó szabálytól, amely szintén eltér ugyanezen § (1) bekezdésében lefektetett felelősségi elvtől.

44. Az igaz, hogy először az is vizsgálható, hogy a vitás nemzeti szabályozás 2. §-a (3) bekezdésének a) pontja szerinti törvénysértés milyen mértékben nem vonatkozik ugyanezen § (2) bekezdésében szereplő jogszabály-értelmezési tevékenységre, úgy, hogy e (3) bekezdés semmilyen eltérést nem jelent e (2) bekezdésben lefektetett szabálytól. Ez csak abban az esetben lehetséges, ha egyrészt e szabályozás bizonyos (e (2) bekezdésben szereplő) bírósági jogkörben végzett tevékenységek esetén kizárja az állam felelősségének megállapítását, és, hogy más bírósági jogkörben végzett tevékenységek (amelyek a (3) bekezdésben szerepelnek) esetén pedig korlátozza azt. Ha feltételezzük ugyanis, hogy e bekezdésekben szereplő tevékenységek egyáltalán nem különböznek egymástól, hanem egymásnak teljesen megfelelnek, akkor a vitás nemzeti szabályozás kizárólag az állam felelősségének korlátozásaként, és nem a kizárásaként fogható fel.

20 – Lásd az előzetes döntéshozatalra utaló határozat francia nyelvű változatának 7. és 9. oldalát.

21 – Ugyanott (7. o.).

45. Az állandó ítélkezési gyakorlat szerint azonban az előzetes döntéshozatali eljárásban a Bíróság és a nemzeti bíróságok közötti hatáskör megosztás alapján a nemzeti jog értelmezése kizárólag a nemzeti bíróságok, és nem a Bíróság feladata²².

jog megsértése jogszabály-értelmezésből vagy a tényállási elemek és bizonyítékok értékeléséből ered, és amikor – ezen elven túlmenően – az állam felelősségét a bíró szándékos vagy súlyosan kötelességszegő károkozására korlátozzák

46. A vitás nemzeti szabályozás 2. §-ának (2) bekezdésének a kérdést előterjesztő bíróság szerinti értelmezésének megfelelően tehát mi is feltételezzük, hogy e cikk értelmében a bírósági jogkörben végzett tevékenység miatti állami felelősség megállapítását a bírói jogkörben végzett jogszabály-értelmezés kizárja, még abban az esetben is, ha e tevékenység nem menthető gondatlanságból eredő súlyos törvénysértést eredményez. Másképp fogalmazva, feltételezhetjük, hogy a vitás nemzeti szabályozás 2. §-a (3) bekezdésének a) pontja kizárólag e § (2) bekezdésétől eltérő törvénysértésekre vonatkozik.

V – Elemzés

48. A kérdésre adandó válasz érdekében megvizsgáljuk a kizárás eseteinek a közösségi joggal való összeegyeztethetőségét, ezt követően pedig a legfelsőbb szinten eljáró bíróság tevékenysége miatti állami felelősség megállapításának korlátozását, amelyek a kérdést előterjesztő bíróság által megfogalmazott kérdés szerint egymással összefüggenek.

47. Következésképpen megállapítható, hogy a kérdést előterjesztő bíróság az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdésével lényegében azt kívánta megkérdezni, hogy ellentétes-e a közösségi joggal az, amikor egyrészt az állam felelősségét kizárják a közösségi jognak a legfelsőbb szinten eljáró bíróság által elkövetett megsértésével magánszemélynek okozott kárért, ha a közösségi

A – Az állam felelősségének abban az esetben történő kizárásáról, ha a közösségi jognak a végső fokon ítélkező nemzeti bíróságnak felróható megsértése jogszabály-értelmezésből ered

49. Emlékeztetünk arra, hogy a fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítéletében a Bíróság úgy ítélte meg, hogy a tagállamok kötelesek megtéríteni a közösségi jog neki betudható megsértéséből magánszemélynek

²² – Lásd különösen a 296/94. sz. Sinatra-ügyben 1986. március 13-án hozott (1047. o.) 11. pontját, és a C-341/94. sz. Allain-ügyben 1996. szeptember 26-án hozott ítélet (EBHT I-4631. o.) 11. pontját.

okozott azon kárt, amelyek egy legfelsőbb szinten eljáró bíróság jogsértő határozatából származnak. Ez következik a közösségi jogra támaszkodó magánszemélyek jogai védelmének követelményéből is²³.

50. Ezt a következtetést nem kérdőjelezi meg azon érvek sem, amelyek elsősorban a bírói függetlenségre és a jogerő tekintélyének elvére vonatkoznak, és amely érveket a Bíróság kifejezetten el is utasított²⁴. A Bíróság ugyanis figyelembe vette az igazságszolgáltatás különleges természetét és a jogbiztonság követelményét, és arra a következtetésre jutott, hogy az állami felelősséget „csak abban a kivételes esetben lehet megállapítani, ha a bíróság (azaz a legfelsőbb szinten eljáró bíróság) az alkalmazandó jogot nyilvánvaló módon hagyta figyelmen kívül”²⁵, és így azt kell megállapítani, hogy sem a bírói függetlenség elve, sem a jogerő tekintélyének elve nem zárja ki a legfelsőbb szinten eljáró bíróság által a közösségi jog megsértéséért fennálló állami felelősséget.

51. Ilyen elvek alapján szerintünk, még alkotmányos értékek fennállása esetén sem zárható ki az állam felelőssége azon különle-

ges esetben, amikor a közösségi jog legfelsőbb szinten eljáró bíróság általi megsértése jogszabály-értelmezésen alapul²⁶.

52. Ennek az ellenkezőjének a feltételezése kiüresítené, és a lényegétől fosztaná meg a Bíróságnak a fent hivatkozott Köbler-ítéletben rögzített, legfelsőbb szinten eljáró bíróság tevékenységéért fennálló állami felelősség elvét.

53. A jogszabály-értelmezés ugyanis a bírói jogkörben végzett tevékenység egyik lényegi eleme. Ez a megállapítás még inkább igaz a legfelsőbb szinten eljáró bíróságokra, hiszen azok hagyományos feladata a jogszabályok nemzeti szinten történő egységes értelmezésének biztosítása.

54. Egyébként kifejezetten a legfelsőbb szinten eljáró bíróságok ezen kiemelkedő szerepére tekintettel – és pedig, hogy döntésük ellen nincs helye belső jogorvoslatnak – mondja ki az EK 234. cikk, hogy e bíróságok kötelesek a Bíróság elé terjeszteni előzetes döntéshozatalra a közösségi jog értelmezésére vonatkozó kérdéseiket, annak megakadályozása érdekében, hogy a Közösségen

23 – Lásd a fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítélet 36. pontját.

24 – Ugyanott (37–43. pont).

25 – Ugyanott (53. pont).

26 – E tekintetben emlékeztetünk arra, mint ahogy azt a 18. pontban is említettük, hogy a vitás szabályozás 2. §-ának (2) bekezdése szerinti állami felelősség kizárása (ami pont ezen különleges esetre alkalmazandó), úgy tűnik, hogy az alkotmányos alapelvek egyikének tekintendő bírói függetlenség megóvása érdekében történt.

belül e területen eltérő ítélkezési gyakorlat alakuljon ki²⁷.

érdekében elfogadott nemzeti jogi rendelkezések alkalmazásával kapcsolatos jogvita keretében került sor.

55. A bíróságok ezen hagyományos, a jogszabályok nemzeti szinten történő egységes értelmezésének során megsérthetik úgy az alkalmazandó közösségi jogot, hogy az felvetheti az állam felelősségének megállapítását, de csak akkor, ha ez a jogsértés nyilvánvaló módon történt²⁸. Egy ilyen jogszabály-értelmezésből eredő jogsértés több esetben is előfordulhat, amelyre több önálló és egymással összefüggő példát is felhozunk.

57. A Bíróságnak a Bizottság kontra Olaszország ügyben 2003. december 9-én (nem sokkal a fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítéletét követően) hozott ítéletében³⁰ vizsgált helyzet a közösségi jog hasonló megsértésére (amely természetesen feltételezi a vonatkozó nemzeti szabályozást lehesen a közösségi joggal összhangban értelmezni) vonatkozik.

56. Először is a kérdéses jogsértés a nemzeti jog alkalmazandó közösségi jognak nem megfelelő módon való értelmezéséből is származhat, amely ellentétes az állandó ítélkezési gyakorlat szerint valamennyi nemzeti bíróságot kötelező megfelelő jogértelmezés követelményével, és amelynek fontosságára legutóbb a Pfeiffer és társai ügyben 2004. október 5-én hozott ítéletében²⁹ hívták fel a figyelmet, és amely ítélet meghozatalára egy magánszemélyek közötti, magánszemélyeknek jogokat biztosító irányelv átültetése

58. Emlékeztetünk arra, hogy ebben az ügyben a Bizottság azt kifogásolta, hogy az Olasz Köztársaság olyan nemzeti szabályozást tartott fenn, amely – az olasz bíróságok, beleértve a Corte suprema di cassazione-t is, értelmezése és a közigazgatási gyakorlat alapján is – bizonyítási eljárásával gyakorlatilag lehetetlenné tette, illetve aránytalanul megnehezítette a közösségi jog megsértésével beszedett adók magánszemélyeknek történő visszatérítését.

59. Ez a nemzeti szabályozás, mint ahogy az a Bíróság hangsúlyozta is, önmagában nem volt ellentétes közösségi joggal, hanem semleges annak szempontjából, mind az annak bizonyításával kapcsolatos terhet illetően, hogy az adót más személyekre áthárították,

27 – Ezen előzetes döntéshozatalra utalási kötelezettség a Bíróságnak a 283/81. sz. Cilfit-ügyben 1982. október 6-án hozott ítéletében (EBHT 3415. o., 7. pont) került pontosításra.

28 – Az állami felelősség megállapítása e feltételének tartalmát, melyet a fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítélet 54–56. pontjai pontosítanak, később vizsgáljuk.

29 – A C-397/01–C-403/01. sz. egyesített ügyekben hozott ítélet (EBHT 2004., I-8835. o.) 110–115. pontja.

30 – C-12/00. sz. ügy (EBHT, I-14637. o.).

mind az e célból elfogadott bizonyítás módját tekintve³¹. Ugyanakkor e nemzeti szabályozást a bíróságok különböző módon értelmezték, egyesek a közösségi joggal összeegyeztethetően alkalmazták, míg mások azzal összeegyeztethetetlen alkalmazását eredményezték. Mivel ezen utóbbi ítélkezési gyakorlat nem maradt elszigetelt jelenség, hanem általános gyakorlattá vált, a Bíróság a szóban forgó nemzeti szabályozás tartalmának meghatározásakor figyelembe vette. E tekintetben kifejezetten felhívta a Corte suprema di cassazione ítéleteire³² a figyelmet, amely bíróság a nemzeti szabályozást a közösségi jognak nem megfelelően és a Bíróság e tárgyban kialakított ítélkezési gyakorlatának nyilvánvaló figyelmen kívül hagyásával értelmezte³³.

60. Figyelemmel ezen különböző ítélkezési és közigazgatási gyakorlatra, amely alapján megállapítható, hogy a kérdéses nemzeti szabályozás nem elég egyértelmű ahhoz, hogy biztosítsa a közösségi joggal összeegyeztethető alkalmazását³⁴, a Bíróság úgy ítélte meg, hogy a kötelezettségszegés megállapítása iránti kereset megalapozott.

31 - Lásd a fent hivatkozott Bizottság kontra Olaszország ügyben hozott ítélet 31. pontját.

32 - Ugyanott (34. és 35. pont)

33 - Lásd különösen, éppen az érintett nemzeti szabályozás kapcsán, a C-343/96. sz. Dilexport ügyben 1999. február 9-én hozott ítélet (EBHT I-579. o.) 52. és 54. pontját; valamint a 199/82. sz. San Giorgio-ügyben 1983. november 9-én hozott ítélet (EBHT 359. o.) 14. pontját, valamint a 104/86. sz., Bizottság kontra Olaszország ügyben 1988. március 24-én hozott ítélet (EBHT 1799. o.) 7. és 11. pontját, amelyekre olyan korábbi, végül hatályon kívül helyezett nemzeti szabályozás kapcsán került sor, amelyek kifejezetten olyan bizonyítási eljárást írtak elő, mint amelyeket egyes bíróságok és közigazgatási szervek a helyébe lépő érintett nemzeti szabályozás értelmezése és alkalmazása keretében előírtak.

34 - Lásd ebben az értelemben a fent hivatkozott 2003. december 9-i Bizottság kontra Olaszország ügyben hozott ítélet 33. pontját.

61. Ha a közösségi jogot nem kizárólag a Corte suprema di cassazione, hanem valamennyi nemzeti hatóság (igazságszolgáltatási, közigazgatási és jogalkotó) megsértette és azt különleges kötelezettségszegés megállapítása iránti eljárás keretében megvizsgálták, akkor csak annak megállapítása marad hátra, hogy ez az eset érdekes példa a közösségi jog legfelsőbb szinten eljáró bíróság általi megsértésére, amely lehetővé teszi az állam felelősségének megállapítását a nemzeti jog közösségi jognak nem megfelelő értelmezéséből eredő megsértése miatt, és amelyet a Bíróságnak a tárgyban kialakított ítélkezési gyakorlata nyilvánvaló figyelmen kívül hagyásával fogadtak el³⁵.

62. Ebből az esetből kiindulva, szintén felvethetjük azt is, hogy a közösségi jog nemzeti joggal szembeni elsőbbsége elvének értelmében a legfelsőbb szinten eljáró bíróság a közösségi jogrendnek megfelelő nemzeti szabályozást sem alkalmazhat akkor, ha a nemzeti jogszabály és a közösségi jog között olyan leküzdhetetlen ellentmondás van, amely minden megfelelő értelmezést kizár. A közösségi jog ily módon való megsértése eredhet a nemzeti jog és/vagy a hozzá kapcsolódó közösségi jog értelmezéséből is, például, ha az értelmezés a nemzeti jogszabály a közösségi joggal összeegyeztethető

35 - Jelezzük, hogy úgy tűnik, a Corte suprema di cassazione a Bíróság jelen ügyben hozott ítéletének kihirdetését követően eltért ezen ítélkezési gyakorlattól. E tekintetben lásd a 13054. sz., Soc. Sief és társai kontra Ministero dell'Economia e delle Finanze és társai ügyben 2004. július 4-én hozott ítéletet (Foro italiano 2004. I., 2700. o.)

alkalmazását eredményezi, akkor ez utóbbit kétségkívül tévesen értelmezték, mivel a jelen esetben, azok nem hozhatók összhangba.

63. Ebben az esetben, csakúgy mint az előzőekben, olyanokat foglaltunk össze, ahol a közösségi jog megsértése az alkalmazandó közösségi anyagi vagy eljárásjogi szabály téves értelmezésén alapult.

64. Az állami felelősség jogsértés miatti kizárása azzal a kizárólagos indokkal, hogy a szóban forgó jogsértés jogszabály-értelmezésből ered, mindhárom közösségi jog megsértésére vonatkozó esetben kizárja az állam felelősségének a megállapítását. Természetesen, ha az állami felelősséget azért nem lehet megállapítani, mert a közösségi jog megsértése a végső fokom ítélkező bíróságnak tudható be, akkor ez súlyosan sérti a Bíróság által a fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítéletében megfogalmazott elvet.

65. A közösségi jog különböző módon való megsértésének ezen eseteihez hozzá kell venni azt a helyzetet, amikor a legfelsőbb szinten eljáró bíróság a közösségi jog értelmezése során figyelmen kívül hagyta az EK 234. cikk harmadik bekezdésében foglalt, előzetes döntéshozatalra utalási kötelezettségét.

66. E kötelezettség elmulasztása ugyanis az érintett bíróság bármelyik jogsértési esetre vonatkozó tévedését eredményezheti, amely lehet akár az alkalmazandó közösségi jog téves értelmezése, akár a belső jog megfelelő értelmezéséből vagy a belső jog közösségi joggal való összeegyeztethetőségének értékeléséből tévesen levont következtetés.

67. A Bíróság azon feltételek meghatározása során, amelyekre tekintettel kell lenni annak értékelése során, hogy a legfelsőbb szinten eljáró bíróság nyilvánvaló módon megsértette-e az alkalmazandó közösségi jogot, figyelembe vette az előzetes döntéshozatalra utalási kötelezettség figyelmen kívül hagyásának a közösségi jog megsértésére gyakorolt hatását is, annak meghatározása érdekében, hogy fennáll-e az állami felelősség megállapításának első feltétele, azaz a közösségi jog kellően egyértelmű megsértése.

68. A fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítélet 55. pontjában ugyanis a Bíróság kimondta, hogy különösen néhány szempontot kell figyelembe venni, mint „a megsértett jogszabály egyértelműségének és pontosságának foka, a jogsértés szándékossága, a téves jogalkalmazás menthetősége vagy menthetetlensége, esetleg egy közösségi intézmény állásfoglalása, illetve az a körülmény, hogy a kérdéses bíróság nem tett eleget az EK 234. cikkének harmadik bekezdésében foglalt kötelezettségének”.

69. Így az előzetes döntéshozatalra utalási kötelezettség figyelmen kívül hagyása olyan tényező, amelyet a közösségi jog legfelsőbb szinten eljáró bíróság általi kellően egyértelmű megsértése megállapítása során figyelembe kell venni, és amelyet kiegészítenek a Bíróságnak a fent hivatkozott *Brasserie du pêcheur* és *Factortame* ügyben és az ezt követően a jogalkotó vagy a közigazgatás tevékenység miatti állami felelősség megállapítása kapcsán kialakított ítélkezési gyakorlatában meghatározottak³⁶.

70. Annak ellenére, hogy a Bíróság ezen különböző szempontok között sorrendet állított fel, – melynek bizonyos elemei helytállósága megítélésünk szerint vitatható³⁷ –, azt állapítjuk meg, hogy az előzetes döntéshozatalra utalási kötelezettségnek kiemelt jelentősége van.

71. A téves jogalkalmazás menthetőségének vagy menthetetlenségének megállapításához (amely tényező szerintünk olyan lényeges szempont, amelyre az összes többi szempont épül)³⁸ ugyanis különleges figyelmet kell fordítani az érintett legfelsőbb szinten eljáró bíróságnak az előzetes döntéshozatalra utalási kötelezettségével kapcsolatos magatartására.

72. Így, ha a megsértett jogszabály kevéssé egyértelmű és pontos, a téves jogalkalmazás nem lehet menthető, mivel pontosan ebben az esetben, a legfelsőbb szinten eljáró bíróságnak előzetes döntéshozatalra kérdést kellett volna előterjesztenie, mivel csak azt állapíthatta meg, hogy az érintett jogra alkalmazott megoldása a fent hivatkozott *Cilfit*-ügyben hozott ítélet³⁹ értelmében, semmilyen ésszerű kétséget nem vet fel, annál inkább, mivel a Bíróság e tekintetben nem alakított ki egyértelmű ítélkezési gyakorlatot⁴⁰.

73. Ezzel ellentétesen, amikor a megsértett jogszabály egyértelmű és pontos, a szóban forgó téves jogalkalmazás kevéssé menthető, mint ha történetesen a legfelsőbb szinten eljáró bíróság attól el kívánt volna térni, például egy olyan esetben, amikor a bíróság szerint ez a szabály ellentétes más olyan szabályokkal, amelyeket nehéz együtt értelmezni vagy alkalmazni a megsértett szabály-

39 – Lásd az ítélet 16–20. pontjait.

40 – Szerintünk ezt az értékelést nem teszi kétségessé a fent hivatkozott *Köbler*-ügyben hozott ítéletben szereplő (120–124. pont), a közösségi jog Bíróság által kevéssé egyértelműnek és pontosnak tartott egyes szabályainak megsértésével kapcsolatos értékelés. A Bíróság bizonyára tekintettel volt az előzetes döntéshozatalra utalás működését befolyásoló igazságügyi együttműködés elveire, egy előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdés visszavonása kevéssé tűnik súlyosnak, mint az előzetes döntéshozatalra utalás teljes hiánya, mivel a kérdéses téves jogalkalmazás (amely valószínűsíthetően elkerülhető lett volna a kérdés fenntartásával) jobban menthető volt, mintha egyáltalán nem történt volna előzetes döntéshozatalra utalás. Ugyanakkor kizárólag jogi, illetve ítélkezési gyakorlati szempontból megkérdőjelezhetjük e megkülönböztetés helytállóságát olyan esetekben, mint amilyen a jelen ügy is, amikor a végső fokon ítélkező bíróság egy ítélet téves olvasatára való hivatkozással vonta vissza az előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdését, amely ítéletet a Bíróság a kérdés kézhezvételét követően juttatott el a részére, hiszen ezen (minden kétértelműséget nélkülöző) ítélet egyszerű figyelmes olvasatával elkerülhető lett volna az ilyen téves jogalkalmazás (csakúgy, mint jogvita eldöntéséhez szükséges, abból való következtetések egyértelműen téves levonása is). A Bíróság is így értékelte, felhívta a figyelmet azon szempont fontosságára, mint az előzetes döntéshozatalra utalási kötelezettség figyelmen kívül hagyása, és amely értékelést – úgy tűnik, hogy – a jelen ügy különleges körülményeiből levonható megállapítások nagy mértékben ösztönöztek, és így arra enged következtetni, hogy e körülményeken nem terjeszkedhet túl.

36 – Az ítélkezési gyakorlat eme fejleményei kapcsán lásd a fent hivatkozott *Köbler*-ügyben hozott ítéletre vonatkozó indítványunk 131–137. pontjait.

37 – Szerintünk ez a helyzet a jogsértés szándékosságára, valamint egy közösségi intézmény állásfoglalására vonatkozó szempont esetében (fenntartva, hogy ez a szempont csak a versenyjog és az állami támogatások sajtóságos területére vonatkozhat) is. Ennek kapcsán lásd a fent hivatkozott, *Köbler*-ügyben hozott ítéletre vonatkozó indítványunk 154–156. pontjait.

38 – Lásd ebben az értelemben a fent hivatkozott, *Köbler*-ügyben hozott ítéletre vonatkozó indítványunk 139. pontját.

lyal, és így előzetes döntéshozatalra kellett volna utalni, mivel az értékelése alapján nem állapíthatta meg, hogy az általa alkalmazni kívánt jogi megoldás semmilyen ésszerű kétséget nem vet fel, különösen abban az esetben, amikor e legfelsőbb szinten eljáró bíróság a Bíróság e tárgyban kialakított ítélkezési gyakorlatától el kívánt térni⁴¹.

74. E példák szerintünk bemutatják, hogy az előzetes döntéshozatalra utalási kötelezettség legfelsőbb szinten eljáró bíróság általi figyelmen kívül hagyása mennyire befolyásolja a kérdéses téves jogalkalmazás mentető vagy menthetetlen jellegének alapos értékelését, amely annak meghatározását szolgálja, hogy az érintett jogsértés kellően egyértelmű-e, hogy megalapozhassa az állam felelősségének megállapítását.

75. A Bíróság fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítéletének 55. pontjában az előzetes döntéshozatalra utalási kötelezettség figyelmen kívül hagyásával kapcsolatos álláspontja, melynek a téves jogalkalmazás menthető vagy menthetetlen jellegének értékelésében betöltött fontosságát az előbb hangsú-

lyoztuk, szerintünk ellentétes azzal, ha az állam felelősségét azzal az indokkal zárják ki, hogy a közösségi jognak a legfelsőbb szinten eljáró bíróság általi megsértése az előzetes döntéshozatalra utalási kötelezettség elmulasztásából ered.

76. Márpedig úgy tűnik, hogy ez a célja alapeljárás kérdéses nemzeti szabályozásának. Az előzetes döntéshozatalra utalási kötelezettség elmulasztása ugyanis több ponton kapcsolódik a jogszabály-értelmezési művelethez. Mint ahogy azt már bemutattuk, nemcsak akkor, amikor egy ilyen mulasztás a közösségi jog értelmezésével kapcsolatos közösségi jog megsértéséhez vezethet, hanem ezen túlmenően, önmagában a közösségi jog téves értelmezése vagy a Bíróság tárgyban kialakított ítélkezési gyakorlatának pontatlan értelmezése esetén is. Ebből az következik, hogy egy ilyen nemzeti szabályozás szerint a közösségi jognak a legfelsőbb szinten eljáró bíróság előzetes döntéshozatalra utalási kötelezettségének figyelmen kívül hagyása miatti megsértése nem alapozza meg az állam felelősségének megállapítását.

77. Ha kizárólag a fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítélet 55. pontjára hagyatkozunk, amely pont pontosítja a közösségi jognak a legfelsőbb szinten eljáró bíróságnak megsértése miatti állami felelősség megállapításának elvét, abból arra a következtetésre kell jutnunk, hogy ez az elv ellentétes egy olyan nemzeti szabályozással (mint amilyen

41 – Mint ahogy azt a fent hivatkozott, Köbler-ügyben hozott ítéletre vonatkozó indítványunk 141. pontjában is megjelöltük, a Bíróságnak különösen az előzetes döntéshozatali eljárással kapcsolatban meghozott ítéletei kötik szükségszerűen a nemzeti bíróságokat a közösségi jog rendelkezéseinek értelmezése tekintetében, mivel ha ezen utóbbiak el kívánnak térni a Bíróság ítélkezési gyakorlatától, nincs más lehetőségük, minthogy a Bíróság elé kérdést terjesszenek elő előzetes döntéshozatalra, amelyben olyan új tényezőket szerepeltetnek, amelyek valószínűsítik, hogy a korábbi kérdésre adandótól eltérő választ fognak kapni.

az alapeljárásbeli kérdéses jogszabály is), amely azzal az indokkal zárja ki az állam felelősségének megállapítását, hogy a kérdéses jogsértés az előzetes döntéshozatalra utalási kötelezettség elmulasztásából ered.

78. Szerintünk ugyanez a helyzet abban (a kétségkívül ritka) különleges esetben is⁴², amikor egy magánszemély, aki csalódott elvárásaiban, kizárólag az előzetes döntéshozatalra utalási kötelezettség elmulasztására alapozza a közösségi jognak a legfelsőbb szinten eljáró bíróságnak felróható megsértését.

79. Ugyanis, mint ahogy arra utaltunk is a fent hivatkozott, Köbler-ügyben hozott ítéletre vonatkozó indítványunk 144. pontjában, nem zárható ki eleve az állam felelősségének megállapítása kizárólag az előzetes döntéshozatalra utalási kötelezettség nyilvánvaló figyelmen kívül hagyása alapján, még akkor sem, ha – mint ahogy azt szintén hangsúlyoztuk (ezen indítvány 149–150. pontjában) – az állami felelősség ilyen esetben való megállapításának megkérdőjelezése komolyan megnehezítheti az előzetes döntéshozatalra utalási kötelezettség elmulasztása és az állítólagos kár között fennálló közvetlen okozati összefüggés bizonyítását.

42 – Elképzelhető olyan eset, amikor egy magánszemély inkább egy ilyen állítólagos előzetes döntéshozatalra utalási kötelezettség elmulasztására alapozza az állam elleni kártérítési keresetét, mint egy olyan közösségi jogszabály állítólagos megsértésére, amelynek értelmezését a fellebbezés során megalapozottnak találták, feltéve, hogy könnyebb bizonyítani az előzetes döntéshozatalra utalási kötelezettség nyilvánvaló elmulasztásának meglétét, mint az érintett anyagi jogszabály nyilvánvaló megsértését.

80. Szerintünk a kifejtettek összessége jól mutatja, hogy a fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítéletben kimondott, a közösségi jognak a legfelsőbb szinten eljáró bíróságnak felróható megsértése miatti állami felelősség megállapításának elve mennyire támadható abban az esetben, amikor azzal az indokkal zárják ki (egy nemzeti szabályozásban) e felelősséget, hogy a kérdéses jogsértés jogszabály-értelmezésből ered.

81. Ebből arra a következtetésre jutunk, hogy a közösségi jognak a legfelsőbb szinten eljáró bíróságnak felróható megsértése miatti állami felelősség megállapításának elvével ellentétes, ha ezt a felelősséget egy nemzeti szabályozás kizárólag azzal az indokkal zárja ki, hogy a kérdéses jogsértés jogszabály-értelmezésből ered.

B – Az állam felelősségének abban az esetben történő kizárásáról, ha a közösségi jognak a végső fokon ítélkező nemzeti bíróságnak felróható megsértése a tényállási elemek és bizonyítékok bírói értékeléséből ered

82. Először is azt kell tisztázni, hogy az állam felelősségének azzal az indokkal való kizárása, hogy a kérdéses bírósági jogkörben végzett tevékenység a tényállási elemek és a bizonyítékok értékeléséből ered, befolyással bír-e a közösségi jognak a legfelsőbb szinten eljáró bíróságnak felróható megsértése miatti állami felelősség megállapításának elvére.

83. Ugyanis általában feltehető, hogy a legfelsőbb szinten eljáró bíróságok, ellenében az egyéb bíróságokkal, csak jog-, nem pedig tény- és jogkérdésekben döntenek. Így főszabályként nem értékelik a részükre bemutatott tényállási elemeket, sem a bizonyítékok helytállóságát, tárgyát vagy tartalmát, mivel ezen értékelési tevékenység természetesen kizárólag az ügyben eljáró bíróságok feladata. Ebből az következik, hogy a legfelsőbb szinten eljáró bíróságok főszabályként csak téves jogalkalmazás, nem pedig ténybeli tévedés esetén vizsgálják felül a rendes bíróságok határozatait⁴³.

irányadó meghatározott jogrendszernek⁴⁴. E tevékenységek mindegyike a téves jogalkalmazás elkövetésének felülvizsgálata keretében történik, amely jelenti az ügyben eljáró bíró által megállapított tényállási elemek szabályos minősítését vagy e bírák által megállapított jogkövetkezmények (amely következmény az érintett minősítésnek megfelelő fogalom téves értelmezésből is eredhet) helyreállítását.

85. A közösségi jogtól nem idegen az ilyen ellenőrzés.

84. Ugyanakkor ezen utóbbi bíróságok által szolgáltatott tényállási elemek és bizonyítékok értékelése nem kerül ki teljesen a legfelsőbb szinten eljáró bíróságok felülvizsgálata alól annyiban, amennyiben különösen e legfelsőbb szinten eljáró bíróságok feladata a bizonyítási eljárásra (a bizonyítási módok megengedhetőségére, bizonyítási teherre) vonatkozó szabályok tiszteletben tartásának felügyelete, illetőleg a tényállás jogi minősítése helytállóságának ellenőrzése, azaz annak vizsgálata, hogy az esetnek a megtámadott ítéletben szereplő tényállási elemeinek minősítése, amelyet az ügyben eljáró bíró elfogad, megfelel-e az arra

86. Először is, ugyan azon eljárási módok meghatározásában, amelyek a belső jogban a magánszemélyek számára a közösségi jogból eredeztetett jogok biztosítását szolgálják, a tagállamok az egyenértékűség és a tényleges érvényesülés elvének tiszteletben tartása mellett, széleskörű eljárási szabadságot élveznek, mégis létezik néhány, a bizonyítási eljárással kapcsolatos közösségi jogi szabály. Ilyenek például az egyes irányelvekben a megkülönböztetéssel kapcsolatos bizonyítási

43 – Ezzel kapcsolatban lásd különösen a francia rendszer tekintetében Boré, J. és Boré, L. *La cassation en matière civile*, Dalloz, harmadik kiadás, 2003., 223. o. és 262–278. o.; a francia és a német rendszer összehasonlító jogi tanulmányát, Ferrand, F. *Cassation française et Révision allemande*, PUF, 1993. 42. és 61. o.; az olasz rendszer tekintetében Di Federico, G. *Manuale di ordinamento giudiziario*, CEDAM, 2004., 8385. o. Az összehasonlító rendszerek tekintetében lásd Wathelet, M. és Van Raepenbusch, S. „Le contrôle sur pourvoi de la Cour de justice des Communautés européennes, dix ans après la création du Tribunal de première instance”, *Mélanges en l'honneur de M. Schockweiler*, 1999., 605–633. o.

44 – Lásd különösen a francia rendszer tekintetében Boré, J. és Boré, L. fent hivatkozott tanulmányát, 274. és 275. o., valamint 279–294. o.; a francia és a német rendszer tekintetében Ferrand, F. fent hivatkozott tanulmányát, 135. és 163. o.; az olasz rendszer tekintetében az alábbi munkákat: Ascarelli, T. „Le fait et le droit devant la Cour de cassation italienne”, *Le fait et le droit, Études de logique juridique*, Bruylant, Bruxelles, 1961., 113. és köv., valamint Mazarrella, F. *Analisi del giudizio civile di cassazione*, CEDAM, harmadik kiadás, 2003. 86. o.

teherre vonatkozó szabályok⁴⁵. A legfelsőbb szinten eljáró bíróság feladata annak biztosítása, hogy e szabályokat az eljáró bíróságok betartsák.

87. Ezenkívül főleg a tényállás jogi minősítésének felülvizsgálatát biztosítja számos közösségi jogi fogalom. Különösen így van ez az állami támogatások körében.

88. Ugyanis, mint ahogy arra már rámutatunk (a 994/98 rendeletről eredő módosításokra is figyelemmel)⁴⁶, az állami támogatások felügyelete rendszerének működtetése egyrészt a Bizottság, másrészt a nemzeti bíró feladata, amely egymástól eltérő, de egymást kiegészítő tevékenységeket fed le. Így míg a Bizottság feladata egy támogatás közös piaccal való összeegyeztethetőségének vizsgálata, addig a nemzeti bíró (amíg a Bizottság nem hozza meg végső határozatát a támogatás összeegyeztethetőségéről) köteles megvédeni azokat a jogokat, amelyekkel a magánszemélyek az EK-Szerződés 93. cikke

(3) bekezdésének közvetlen hatályából adódóan bírnak.

89. E keretek között a nemzeti bíró feladata a tényállás jogi minősítésére vonatkozó különböző műveletek elvégzése. Először is azt kell vizsgálnia, hogy a vitás intézkedés az EK-Szerződés 92. cikke (1) bekezdése szerinti állami támogatásnak minősül-e, azaz, biztosít-e előnyt állami forrásokból a kedvezményezettje részére⁴⁷. Ezt követően azt kell meghatározni, hogy az említett állami támogatás nem tartozik-e az EK-Szerződés 92. cikke (1) bekezdésében említett tilalmak alá, azaz egyrésztől torzítja-e a versenyt, másrésztől, hogy befolyásolja-e a tagállamok közötti kereskedelmet. Amennyiben a nemzeti bíró arra a következtetésre jut, hogy a vitás intézkedés e cikk szerinti bármelyik tilalom hatálya alá esik, azt kell eldöntenie, hogy fennáll-e az EK-Szerződés 93. cikke (3) bekezdésében meghatározott felügyeleti eljárás, amely adott esetben annak vizsgálatát is

45 – Lásd a személyek között, faji vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról szóló, 2000. június 29-i 2000/43/EK tanácsi irányelv (HL L 180., 22. o.; magyar nyelvű különkiadás 20. fejezet, 1. kötet, 23. o.) 8. cikkét, valamint a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód elvének általános kereteinek létrehozásáról szóló, 2000. november 27-i 2000/78/EK tanácsi irányelv (HL L 303., 16. o. magyar nyelvű különkiadás 5. fejezet, 4. kötet, 79. o.) 10. cikkét, amely a nemi alapon történő hátrányos megkülönböztetés esetén a bizonyítási teherrel szóló, 1997. december 15-i 97/80/EK tanácsi irányelv (HL 1998. L 14., 6. o.; magyar nyelvű különkiadás 5. fejezet, 3. kötet, 264. o.) folytatásának tekintendő.

46 – Lásd az indítvány 10–12. pontjait, valamint a lap alján e pontokhoz fűzött lábjegyzeteket.

47 – Ez a minősítési tevékenység nehézségeket okozhat a nemzeti bírónak, különösen akkor, amikor vállalkozásnak nyújtott, a közszolgálati kötelezettségek ellentételezését szolgáló állami eredetű támogatásról van szó, figyelemmel arra, amit a Bíróság a C-280/00. sz., Altmark Trans és Regierungspräsidentium Magdeburg ügyben 2003. július 24-én hozott ítéletében (EBHT I-7747. o. 83–94. pont) egy ilyen intézkedés kedvezményezettjének előny biztosítására vonatkozó feltételként meghatározott. Emlékeztünk továbbá arra, hogy a fent hivatkozott SFEI és társai ügyben hozott ítéletben (50. pont) a Bíróság hangsúlyozta, hogy „ha kétség merül fel, hogy a kérdéses intézkedés állami támogatásnak minősül-e, a nemzeti bíróság a Bizottságtól erre vonatkozóan felvilágosítást kérhet”, továbbá kimondta, hogy „a Bizottság az állami támogatások tárgyában a Bizottság és a nemzeti bíróságok közötti együttműködésről szóló, 1995. november 23-i közleményében [...] kifejezetten bátorította a nemzeti bíróságokat, hogy vegyék fel vele a kapcsolatot, ha az EK-Szerződés 93. cikke (3) bekezdésének alkalmazásával kapcsolatban nehézségek merülnek fel, és magyarázatot adott arról, hogy milyen adatokat tud szolgáltatni”. E tekintetben a Bíróság hozzátette még, hogy „ezenkívül a nemzeti bíróság az EK-Szerződés 177. cikke második és harmadik bekezdésével összhangban, előzetes döntéshozatal iránt a Bírósághoz fordulhat az EK-Szerződés 92. cikkének értelmezésével kapcsolatban” (51. pont).

jelentheti, hogy tervezett (ami ezen eljárás alá hatálya alá tartozik) vagy már fennálló támogatásról (amely nem tartozik ezen eljárás hatálya alá) van-e szó.

ítéletben lefektetett feltételeknek megfelelően, az alkalmazandó közösségi jog nyilvánvaló megsértésével megalapozza az állami felelősséget.

90. A nemzeti bíró kizárólag ezen minősítési műveletek eredményeképpen állapíthatja meg a vitás intézkedés jogszerűségét és azon következményeket, amelyek az EK-Szerződés 93. cikke (3) bekezdésének (jelenleg EK 88. cikk (3) bekezdése) megsértéséből erednek⁴⁸.

93. Ebből arra a következtetésre jutunk, hogy ellentétes a közösségi joggal az olyan nemzeti szabályozás, amely általános szabályként kizárja az állami felelősséget a közösségi jognak a legfelsőbb szinten eljáró bíróságnak megsértése esetén azzal indokkal, hogy a kérdéses jogsértés a tényállási elemek és a bizonyítékok értékeléséből ered.

91. Egy olyan terület esetében, mint amilyen az alapeljárásban is szerepel, a tényállás jogi minősítésére vonatkozó műveletek a legfelsőbb szinten eljáró bíróság vizsgálatát igénylik.

94. Most azt kell megvizsgálni, hogy ezzel az elvvel ellentétes-e az, ha egy nemzeti jogszabály az állami felelősség megállapítását a bíró szándékos vagy súlyosan kötelességszegő károkozására korlátozza (ha az nincs kizárva).

92. Márpedig a legfelsőbb szinten eljáró bíróságok a téves jogalkalmazás felülvizsgálatának keretében követhetnek el olyan hibát, amely a Köbler-ügyben hozott

C – Az állam felelősségének abban az esetben történő korlátozásáról, ha a közösségi jognak a legfelsőbb szinten eljáró bíróságnak felróható megsértése szándékos vagy súlyos kötelességszegésből ered

48 – E következmények áttekintéséhez lásd a fent hivatkozott Altmark Trans és Regierungspräsidium Magdeburg ügyben hozott ítéletre vonatkozó indítványunk első pontjait. Ezzel kapcsolatban azt hangsúlyoztuk, hogy a nemzeti bíró vitás intézkedés jogszerűségével kapcsolatos állásfoglalásának fontosságát nem kérdőjelezi meg az, ha azt a Bizottság a végső határozatában a közös piaccal összeegyeztethetőnek minősíti. Az állandó ítélkezési gyakorlat szerint ugyanis a Bizottság ilyen határozata utólag nem teszi szabályossá az EK-Szerződés 93. cikke (3) bekezdésének megsértésével nem értesített támogatások végrehajtását. E tekintetben lásd a fent hivatkozott Saumon-ügyben hozott ítélet 16. és 17. pontját; valamint a C-260/01. és C-262/01. sz., Van Calster és társai ügyben 2003. október 21-én hozott ítélet (EBHT I-12249. o.) 62. és 63. pontját, továbbá a C-71/04. sz. Xunta de Galicia ügyben 2005. július 21-én hozott ítéletet 31. pontját.

95. Emlékeztetünk arra, hogy a fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítélet 53. pontjában a Bíróság kimondta, hogy a közösségi

jognak a legfelsőbb szinten eljáró bíróság határozatáért fennálló állami felelősségét „csak abban a kivételes esetben lehet megállapítani, ha a bíróság az alkalmazandó közösségi jogot *nyilvánvalóan*⁴⁹ sértette meg”.

96. Ezt a megfogalmazást meg kell különböztetni a Bíróság fent hivatkozott Brasserie du pêcheur és Factorama ügyben hozott ítéletében kimondottaktól, ahol olyan területről van szó, amelyen a tagállam széles mérlegelési jogkörrel rendelkezik. A Bíróság ugyanis ebben az esetben úgy ítélte meg, hogy az állami felelősség csak akkor állapítható meg, ha „a tagállam [...] a mérlegelési jogkörének korlátait *nyilvánvalóan és súlyosan* túllépte”⁵⁰.

97. Felvetendő, hogy mi a célja egy ilyen fogalmazásbeli különbségnek annyiban, amennyiben a Bíróság a fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítéletében (55. és 56. pont) teljes egészében átvette a fent hivatkozott Brasserie du pêcheur és Factorama ügyben hozott ítéletében (56. és 57. pont) már felsorolt azon szempontokat, amelyeket a kérdéses jogsértés megállapításához figyelembe kell venni. Mint ahogy azt már megállapítottuk, ez utóbbi szempontként megjelöli az előzetes döntéshozatalra utalási kötelezettség teljesítésének elmulasztását is.

98. A kérdéses jogsértés súlyosságára való kifejezett hivatkozás hiánya vajon kapcsolatba hozható-e azzal, hogy a Bergaderm és Goupil kontra Bizottság ügyben 2000. július 4-én hozott ítélet⁵¹ óta elhagyásra került azon feltétel, amely a felelősség megállapításához a megsértett jogszabály jogforrási hierarchiában betöltött helyét is irányadónak tekinti, és amely elvet a Bíróság a Közösség szerződésen kívüli károkozásért való felelősségével kapcsolatban néhány éve alakított ki? Annak ellenére, hogy ezen, a Közösség felelősségének megállapításához szükséges feltétel a fent hivatkozott Brasserie du pêcheur és Factorama ügyben hozott ítéletben a tagállamok felelősségével kapcsolatban nem került kifejtésre, de a Bíróság ugyanebben az ítéletében átvette a kérdéses jogsértés súlyosságára vonatkozó követelményt (és amelyet már a Közösség felelősségének megállapítása kapcsán már szintén kimondott), felmerül, hogy a Bíróságot a fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítéletében nem annak megakadályozása ösztönözte-e, hogy a jogsértés jellegét illetően a kérdéses jogsértés súlyosságára vonatkozó követelményt olyan követelményként értelmezzék, hogy a kérdéses jogsértés súlyosságát az adott szabály kiemelkedő vagy alapvető jellege határozza meg. A kérdés továbbra is nyitott.

99. Bármi legyen is értelmezése ezen az ítélkezési gyakorlatban kialakított fogalomnak, megismételjük, hogy annak értékelése során, hogy a közösségi jognak a legfelsőbb szinten eljáró bíróságnak felróható megsértése olyan mértékű volt-e, amely megalapozza az állam felelősségét, a Bíróság szerint különösen olyan szempontokra kell figyelemmel lenni, mint „a megsértett jogszabály

49 – Kiemelés tőlünk.

50 – 55. pont, kiemelés tőlünk.

51 – C-352/98. sz. ügy (EBHT I-5291. o.), lásd a 13. és 39–47. pontokat.

egyértelműségének és pontosságának foka, a jogsértés szándékossága, a téves jogalkalmazás menthetősége vagy menthetetlensége, esetleg egy közösségi intézmény állásfoglalása, illetve az a körülmény, hogy a kérdéses bíróság nem tett eleget az EK 234. cikkének harmadik bekezdésében foglalt kötelezettségének⁵². Emlékeztetünk továbbá arra, hogy a Bíróság szerint „mindenesetre a közösségi jog megsértése kellően súlyos akkor, ha az adott határozat meghozatala a Bíróság e tárgyban kialakított ítélkezési gyakorlatának nyilvánvaló figyelmen kívül hagyásával történik”⁵³.

100. Annak ellenére, hogy a szándékos vagy súlyos kötelességszegés fogalma a különböző tagállamok jogrendszerében eltérő tartalommal bír, a Brasserie du pêcheur és Factorama ügyben kialakított ítélkezési gyakorlat⁵⁴ alapján megállapíthatjuk, hogy e fogalom bizonyos, a nemzeti jogrendszerekben fellelhető elemeit, tekintettel a fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítélet 55. és 56. pontjában lefektetett szempontokra, figyelembe kell venni annak értékelése során, hogy az alkalmazandó jogot a legfelsőbb szinten eljáró bíróság nyilvánvaló módon sértette-e meg.

101. Márpedig, noha a nemzeti jog az állam felelősségének megállapítását kevésbé szigorú feltételekhez is kötheti, mint amelyeket a Bíróság a fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítéletében⁵⁵ meghatározott, szigorúbb kiegészítő feltétel előírása a közösségi jogrendszerre alapított kártérítéshez való jogot teszi kétségessé⁵⁶.

102. A Bizottsághoz hasonlóan és anélkül, hogy feladnánk a kérdéses jogsértés szándékosságára vonatkozó feltétel helytállóságára vonatkozó fenntartásainkat, amely a Bíróság a fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítéletében (amelyet tudomásul vettünk)⁵⁷ is szerepel, az ítélkezési gyakorlat eme fejleményei alapján arra a következtetésre jutunk, hogy a közösségi jognak a legfelsőbb szinten eljáró bíróságnak felróható megsértése miatti állami felelősség fennállása nem köthető a szándékos vagy súlyos kötelességszegés fogalmára alapított olyan feltételhez, amely az alkalmazandó jog nyilvánvaló figyelmen kívül hagyásával (a fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítélet 55. és 56. pontja szerint)⁵⁸ túlmutat.

52 – Lásd a fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítéletet (55. pont).

53 – Ugyanott (56. pont).

54 – Lásd a fent hivatkozott Brasserie du pêcheur és Factorama ügyben hozott ítélet 78. pontját, amely lehetővé teszi, hogy a tagállam felelősségének megállapítását a vétkességhez kössék. E vétkességfogalmat köthetjük a szándékos (szándékos kötelességszegés értelmében) vagy súlyos kötelességszegéshez (a nem szándékos kötelességszegés értelmében).

55 – Lásd a fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítélet 57. pontját, amelyet a fent hivatkozott Brasserie du pêcheur és Factorama ügyben hozott ítélet 66. pontja is tartalmaz.

56 – Ugyanott.

57 – Lásd a fent hivatkozott Köbler-ügyben hozott ítéletre vonatkozó indítványunk 156. pontjában megfogalmazott fenntartásokat. Még ha ilyen fenntartásokat is tettünk, nem javasoljuk az ezzel a témával kapcsolatos ítélkezési gyakorlat megváltoztatását.

58 – Ehhez hasonló érveléshez lásd a Brasserie du pêcheur és Factorama ügyben hozott ítélet 79. pontját.

103. Következésképpen az előterjesztő bíróság által feltett kérdésre akként kell válaszolni, hogy ellentétes az államnak a közösségi jog legfelsőbb szinten eljáró bíróságnak felróható megsértése miatti felelőssége elvével az, hogy a nemzeti szabályozás e felelősség megállapíthatóságát általános jelleggel kizárja azzal az indokkal, hogy a közösségi jog megsértése jogszabály-értelmezésből

vagy a tényállási elemek és a bizonyítékok értékeléséből ered, ezzel szemben nem ellentétes ezzel az elvvel az, hogy az említett felelősség megállapíthatóságát a nemzeti szabályozás az érintett, legfelsőbb szinten eljáró bíróság olyan szándékos vagy súlyos kötelességszegése fennforgásától teszi függővé, amely az alkalmazandó jog nyilvánvaló figyelmen kívül hagyásán túlmutat.

VI – Véggkövetkeztetések

104. Az előző megállapításokra figyelemmel, azt javasoljuk a Bíróságnak, hogy a Tribunale di Genova (Olaszország) előzetes döntéshozatalra előterjesztett kérdésére a következőképpen válaszoljon:

„Ellentétes az államnak a közösségi jog legfelsőbb szinten eljáró bíróságnak felróható megsértése miatti felelőssége elvével az, hogy a nemzeti szabályozás e felelősség megállapíthatóságát általános jelleggel kizárja azzal az indokkal, hogy a közösségi jog megsértése jogszabály-értelmezésből vagy a tényállási elemek és a bizonyítékok értékeléséből ered, ezzel szemben nem ellentétes ezzel az elvvel az, hogy az említett felelősség megállapíthatóságát a nemzeti szabályozás az érintett, legfelsőbb szinten eljáró bíróság olyan szándékos vagy súlyos kötelességszegése fennforgásától teszi függővé, amely az alkalmazandó jog nyilvánvaló figyelmen kívül hagyásán túlmutat.”